

IZVJEŠTAJ O LJUDSKIM PRAVIMA ZA CRNU GORU ZA 2017. GODINU

KRATAK PREGLED

Crna Gora je republika sa mješovitim parlamentarnim i predsjedničkim sistemom vlasti i sa višepartijskim političkim sistemom. Glasači biraju i predsjednika i jednodomni parlament na opštim izborima. Predsjednik predlaže mandataru za sastav vlade, koji mora dobiti podršku u Skupštini. Posmatračka misija Kancelarije za demokratske institucije i ljudska prava Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju (OSCE / ODIHR) je izjavila da su izbori u oktobru 2016. godine sprovedeni u konkurentnom okruženju i da su osnovne slobode uglavnom poštovane. Opozicija nije prihvatila izborne rezultate i počela je bojkot Skupštine, koji je trajao i krajem 2017. godine.

Civilne vlasti su održavale djelotvornu kontrolu nad snagama bezbjednosti.

U 2016. godini, specijalni tužilac je izjavio da su organi za sprovođenje zakona spriječili pokušaj napada na Vladu na dan izbora 16. oktobra. Specijalni tužilac optužio je 14 osoba, među kojima su lideri Demokratskog fronta (DF) Andrija Mandić i Milan Knežević, da su pokušali da nasilno sruše Vladu kako bi proglasili izbornu pobjedu DF-a i spriječili pridruživanje zemlje NATO savezu. Skupština je glasala za ukidanje imuniteta Mandiću i Kneževiću, i obojica su naknadno optuženi za ovaj zločin. Suđenje nije završeno do kraja godine.

Najznačajnija pitanja vezana za ljudska prava su bila: upotreba sile od strane policije i zatvorskih stražara radi dobijanja priznanja i informacija od pritvorenika i zatvorenika; nedostatak sudske nezavisnosti; neke povrede slobode medija, korupcija, uključujući institucije za sprovođenje zakona i sudove; nasilje nad LGBTI osobama; i izveštaji o prisilnom radu i dječjem radu.

Nekažnjivost je ostala problem, jer Vlada nije kaznila zvaničnike koji su počinili zloupotrebe ljudskih prava.

Odjeljak 1. Poštovanje integriteta ličnosti, uključujući slobodu od:

a. Proizvoljnog lišavanja života i drugih nezakonitih ili politički motivisanih ubistava

Nije bilo izvještaja da su Vlada ili njeni predstavnici počinili proizvoljna ili nezakonita ubistva.

Tokom prvih osam mjeseci godine bilo je 13 smrtnih slučajeva i osam pokušaja ubistva vezanih za organizovani kriminal. U prvih devet mjeseci 2016. godine bilo je osam smrtnih slučajeva.

b. Nestanak

Nije bilo izvještaja o nestanku osoba preduzetih od strane ili u ime državnih organa.

c. Mučenje i drugo okrutno, nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje

CRNA GORA

Dok Ustav i zakon zabranjuju takve postupke, postojali su izvještaji o neadekvatnom tretmanu pritvorenika i zatvorenika od strane policijskih službenika i zatvorskih stražara. Vlada je krivično gonila policijske službenike i zatvorske čuvarе optužene da su prekoračili ovlašćenja, ali je došlo do odlaganja u sudskim postupcima. Nevladine organizacije primijetile su da je znatan broj policajaca koji su odgovorni za kršenje pravila njihove službe, uključujući i slučajeve prekomjerne upotrebe sile, ostali na dužnosti.

Dana 24. januara, Osnovni sud u Podgorici osudio je komandanta Specijalne antiterorističke jedinice (SAJ) Radosava Lješevića na pet mjeseci zatvora jer nije otkrio imena pripadnika SAJ-a koji su teško prebili nekoliko građana i prekoračili svoja ovlašćenja kada su prekinuli nasilne proteste opozicionih stranaka u Podgorici 2015. godine. Opozicione stranke i nekoliko nevladinih organizacija kritikovale su dužinu zatvorske kazne Lješevića kao prekratku.

U junu je Ustavni sud, u odgovoru na pritužbu koju je podnijela NVO Akcija za ljudska prava (HRA) zbog neefikasne istrage članova SAJ-a za prebijanje Branimira Vukčevića i Momčila Baranina, utvrdio da Tužilaštvo i policija zaista nijesu uspjeli sprovesti efikasnu istragu. Niko od policajaca koji su učestvovali nije se suočio sa disciplinskim postupkom zbog prebijanja. Sud je naredio Osnovnom tužilaštvu u Podgorici da sprovede brzu i efikasnu istragu slučaja. U julu je Ustavni sud dao i izjavu u prilog tvrdnje HRA-a o neefikasnoj istrazi o prebijanju Milorada Martinovića. U novembru je Ustavni sud razmatrao žalbu Martinovića i utvrdio da je on žrtva kršenja člana 28 Ustava i člana 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima (zabrana mučenja), kako zbog maltretiranja od strane policije tako i zato što Državno tužilaštvo nije efikasno istražilo incident. Ustavni sud je naložio Osnovnom državnom tužilaštvu u Podgorici da preduzme druge odgovarajuće mjere za brzu, nezavisnu i sveobuhvatnu istragu.

Uslovi u zatvoru i pritvoru

Uslovi u zatvorima i prostorijama za pritvor u prekrivičnom postupku su uglavnom bili loši, dok su neke zatvorske jedinice bile prenatrpane.

Fizički uslovi: Uslovi u zatvorima su u pojedinim slučajevima bili loši, ali uopšteno govoreći, nije bilo većih razloga za zabrinutost.

Neki zatvorski objekti su ostali prenatrpani. Zakon predviđa zdravstvene usluge za sve pritvorenike, ali nevladine organizacije su prijavile da su se zatvorenici zavisni od droge, sa mentalnim nedostacima i drugim posebnim potrebama i dalje suočavali sa poteškoćama u dobijanju adekvatnog liječenja.

Nevladina organizacija Građanska alijansa (GA) je prijavila manje kršenja prava zatvorenika nego u 2016. godini, ali je izrazila zabrinutost u odnosu na ranije registrovane slučajeve mučenja i nehumanog postupanja koji su ostali neistraženi i neadekvatno obrađeni pred nadležnim pravosudnim organima.

Zatvor u Podgorici još nije bio potpuno dostupan osobama sa invaliditetom.

CRNA GORA

Administracija: Vlasti su dozvolile i posjetiocima i pritvorenicima da podnose žalbe pravosudnim organima i Ombudsmanu, generalno bez cenzure, kao i da traže istrage o vjerodostojnim navodima o uslovima koji ne odgovaraju standardima. Vlasti su često istraživale takve probleme, ali obično su to činile samo u reakciji na medijske kampanje ili na preporuku Ombudsmana.

Nezavisni monitoring: Vlada je omogućila stranim nezavisnim nevladinim posmatračima posjete zatvorima, uključujući grupe za ljudska prava i medije. Čak i kada su posmatrači dolazili uz najavu neposredno prije posjete, zatvorske vlasti su im dozvoljavale da razgovaraju sa zatvorenicima bez prisustva stražara.

Poboljšanja: Poboljšanja na fizičkim objektima, u broju zaposlenih i obukama stražara nastavljena su tokom cijele godine. Pretrpanost istražnog zatvora u Podgorici značajno je smanjena. GA je u avgustu izvijestila da su zdravstvene usluge u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija znatno poboljšane.

d. Proizvoljno hapšenje ili pritvaranje

Ustav i zakon zabranjuju proizvoljno hapšenje i pritvor i obezbjeđuju pravo bilo koje osobe da ospori zakonitost njegovog/njenog hapšenja ili pritvora na sudu, a Vlada je obično poštovala ove uslove.

Uloga policije i bezbjednosnog aparata

Uprava policije, koja obuhvata i Graničnu policiju, zadužena je za održavanje javnog reda i mira. Policija je djelovala u sklopu Ministarstva unutrašnjih poslova i u principu je bila djelotvorna. Agencija za nacionalnu bezbjednost (ANB) nadležna je za obavještajni i kontraobavještajni rad. Oružane snage su odgovorne za vanjsku bezbjednost.

Civilne vlasti su održavale djelotvornu kontrolu nad nacionalnim policijskim snagama, ANB-om i oružanim snagama. Nekažnjivost je ostala problem u bezbjednosnim snagama. Nevladine organizacije su navele korupciju, nedostatak transparentnosti i uticaj vladajućih političkih partija na tužioce i zvaničnike Ministarstva unutrašnjih poslova kao prepreku za veću efikasnost. Postojalo je i široko rasprostranjeno mišljenje da lične veze utiču na primjenu zakona. Niske plate ponekad su doprinosile korupciji i neprofesionalnom ponašanju policijskih službenika. Tokom godine, NVO Institut alternativa (IA) je sprovela istraživanje javnog mnjenja koje je pokazalo da se povjerenje građana u policiju povećalo sa 58 odsto u 2015. godini na 66 odsto u toku godine, ali više od polovine ispitanika (57 odsto) još uvijek smatra da je korupcija u policiji prisutna do neke mjere.

Posmatrači za ljudska prava i dalje su izražavali zabrinutost zbog malog broja krivičnih gonjenja osoblja bezbjednosnih snaga optuženih za kršenje ljudskih prava. Tužilaštvo, koje je odgovorno za istraživanje takvih zloupotreba, rijetko je osporavalo zaključak policije da je upotreba sile opravdana. Posmatrači ljudskih prava tvrdili su da građani njesu spremni da prijave zloupotrebu policije zbog straha od osвете. Grupe za nadzor navele su da nastavak policijske prakse podnošenja kontratužbi protiv lica koja su prijavila policijsku zloupotrebu obeshrabruju građane da prijavljuju i utiču na druge policijske službenike da prikriju odgovornost za kršenja. U istraživanju javnog

CRNA GORA

mnjenja koje je sprovedla IA, 62 odsto ispitanika izjavilo je da ne bi prijavili slučajeve korupcije u policiji ako bi morali da daju svoje lične informacije. U slučajevima kada su sudovi utvrdili da je policija prekoračila razumnu upotrebu sile, kazne su obično bile blage.

Vlada je pružila obuku policijskim i bezbjednosnim snagama u cilju smanjenja zloupotreba i korupcije kao i promovisanja poštovanja ljudskih prava.

Postupak lišenja slobode i postupanje u pritvoru

Za lišenje slobode potreban je sudski nalog ili „osnovana sumnja od strane policije da je osumnjičeni počinio krivično djelo”. Policija je lišavanja slobode generalno obavljala uz sudski nalog, na osnovu dovoljnih dokaza. Policija i tužioci mogu da zadrže osumnjičena lica do 72 sati prije nego što ih izvedu pred sudiju i optuže. Zakon zabranjuje prekomjereni kašnjenje u podizanju formalne optužnice protiv osumnjičenih i u sprovođenju istražnog postupka, ali je kašnjenja ponekad bilo. Prilikom izvođenja lica pred sud, sudija donosi početnu odluku o zakonitosti pritvora. Izvođenje pred sud uglavnom se vršilo u propisanom vremenskom roku.

Sudovi su sve više koristili kauciju. Sudije su takođe mogle da puste okrivljene bez kaucije i da ograniče njihovo kretanje, uvedu za njih obavezu javljanja ili da zadrže njihove pasoše ili druga dokumenta kako bi spriječili njihov bijeg. Zakon omogućava pritvorenim licima da njihov advokat prisustvuje policijskom ispitivanju i sudskom postupku, a zadržana lica su uglavnom imala brz pristup advokatu. Iako je pravna pomoć trebalo da bude dostupna osobama kojima je potrebna, bilo je finansijskih ograničenja u pružanju te pomoći od strane države. Nadležni organi moraju odmah da obavijeste porodicu, vanbračnog partnera ili nadležnu socijalnu ustanovu o hapšenju i obično su tako i postupali. Nije bilo prijava da su vlasti držale ljude u pritvoru bez prava komunikacije sa spoljnjim svijetom.

Proizvoljno hapšenje: Policija je i dalje pozivala kako svjedoke tako i osumnjičene na „informativne razgovore” i često je koristila tu praksu da suzbije huliganstvo tokom fudbalskih utakmica ili da smanji učestvovanje na političkim skupovima opozicije. Ovakva praksa obično nije podrazumijevala zadržavanje osumnjičenih duže od šest sati koliko je dozvoljeno zakonom, niti je obično završavala podnošenjem krivične prijave.

Pritvor u pretkrivičnom postupku: Sudovi su često izricali mjeru pritvora za lica okrivljena u krivičnim predmetima. Zakon predviđa da inicijalno trajanje pritvora u pretkrivičnom postupku može biti do 30 dana, ali predviđa i mogućnost da ga tužioci produže za dodatnih pet mjeseci. U kombinaciji sa sudskim odlukama o produženju, organi mogu da okrivljeno lice zakonito drže u pritvoru do tri godine, od trenutka lišavanja slobode do završetka suđenja i izricanja presude. Prosječno trajanje pritvora iznosilo je između 90 i 120 dana. Vlasti su tvrdile da lica pritvorena u pretkrivičnom postupku u prosjeku čine oko 30% ukupne zatvorske populacije. Policija se često oslanjala na produženi pritvor u pretkrivičnom postupku kao pomoćno sredstvo u istragama krivičnih djela. Zaostali krivični predmeti u sudovima takođe su doprinijeli produženom pritvoru. Sudovi su nastavili da postepeno smanjuju broj zaostalih predmeta. Mogućnost da pritvoreno lice pred sudom ospori zakonitost pritvora: Okrivljeno lice ima pravo žalbe na odluku o pritvoru. Okrivljeno lice takođe ima pravo da na sudu ospori pravnu osnovu ili da ukaže na proizvoljnu

CRNA GORA

prirodu svog zadržavanja i da bude odmah pušteno, kao i da dobije obeštećenje ako se utvrdi da je nezakonito pritvoreno. Ova žalba se podnosi vijeću suda na odluku u roku od 48 sati.

e. Odbacivanje pravičnog javnog pretresa

Ustav i zakoni predviđaju nezavisno pravosuđe, ali su neke NVO, međunarodne organizacije i pravni eksperti tvrdili da politički pritisak i korupcija utiču na tužioce i sudije. Postupak imenovanja sudija i tužilaca i dalje je donekle ispolitizovan. Da bi se smanjio politički uticaj na taj postupak, vlada je izmijenila Ustav i relevantne zakonske propise i formirala Tužilački savjet koji bira tužioce, uključujući specijalnog državnog tužioca koji je tokom godine pokrenuo nekoliko istraga o korupciji na visokom nivou. Neadekvatno finansiranje, nedostatak resursa i organizacije i dalje ometaju djelotvornost sudstva. Vlada je takođe unaprijedila kapacitete Kancelarije specijalnog tužioca sa većim brojem službenika i bezbjednom elektronskom komunikacijom između svih tužilaštava. Zakon predviđa sklapanje sporazuma o priznanju krivice, što je dostupno za sve zločine, osim ratnih zločina i onih koji se odnose na terorizam.

Sudski postupci

Ustav i zakon propisuju pravo na pravično javno suđenje. Okrivljena lica po zakonu uživaju pretpostavku nevinosti. Nadležni organi su obavezni da pritvorena lica obavijeste o osnovama za izricanje pritvora. Po potrebi, okrivljena lica imaju pravo na besplatnog tumača, od momenta podizanja optužnice pa do kraja žalbenog postupka. Okrivljena lica imaju pravo na pravično i javno suđenje bez nepotrebnog odlaganja, kao i da prisustvuju svom suđenju. Sudovi mogu neke sjednice zatvoriti za javnost kada svjedok koga štiti država daje iskaz i u drugim osjetljivim slučajevima. Suđenja maloljetnicima takođe su zatvorena za javnost. Okrivljena lica imaju pravo da se pravovremeno posavjetuju sa advokatom u prekrivičnom i sudskom postupku. Zakon propisuje da se advokat obezbjeđuje o javnom trošku kada je okrivljeni osoba sa invaliditetom, lice zadržano u pritvoru, slabog materijalnog stanja ili kada optužnica povlači potencijalnu kaznu dužu od 10 godina zatvora, kada mu se sudi u odsustvu ili kada je lice uključeno u postupak postizanja sporazuma o priznanju krivice. Optuženi imaju pravo da se suoče sa svjedocima strane koja tuži, predstave svoje svjedoke i dokaze, i pravo da čute. I odbrana i tužilaštvo imaju pravo žalbe. Ova prava se odnose na sve optužene.

Iako je sudstvo nastojalo da suđenja u krivičnim predmetima budu javna, zbog nedostatka odgovarajućih prostorija to često nije bilo moguće. Nedostatak je uticao i na dužinu suđenja. Sistemske slabosti, kao što su politički uticaj i dugotrajni postupci, smanjili su povjerenje javnosti u efikasnost i nepristrasnost pravosuđa.

Politički zatvorenici i pritvorenici

Nije bilo izvještaja o političkim zatvorenicima i pritvorenicima.

Gradanski sudski postupci i pravni lijekovi

Ustav i zakoni predviđaju nezavisno pravosuđe u parničnim predmetima i građani su imali pristup sudovima kako bi podnosili tužbe radi nadoknade štete zbog povrede ljudskih prava zagwarantovanih Ustavom. Iako su strane pokretale parnice navodeći povredu ljudskih prava i ponekad ih dobijale, percepcija da je sistem podložan nepotizmu, korupciji i političkom uticaju

CRNA GORA

dovela je do visokog stepena nepovjerenja građana. Kako tvrde NVO, sudovi su u većini predmeta ili odbacili parnice koje uključuju tvrdnje o povredama ljudskih prava ili su po njima postupali sporo. Kada su domaći sudovi donosili odluke koje su se odnosile na ljudska prava Vlada ih je uglavnom poštovala.

Nakon što iscrpe sva druga dostupna i djelotvorna pravna sredstva, građani se na navodno kršenje ljudskih prava mogu žaliti Ustavnom sudu. Veliki broj ustavnih žalbi podnijetih Ustavnom sudu odnosili su se na takva kršenja. Ustavni sud je nadležan da ispita navodne povrede ljudskih prava. Ukoliko utvrdi da je došlo do povrede, Ustavni sud ukida presudu nižeg suda i upućuje predmet odgovarajućem sudu ili drugom organu da ispravi nastalu povredu.

Za povrede ustavom zaštićenih ljudskih prava postojali su i upravni pravni lijekovi. U slučajevima zloupotrebe ovlašćenja, građani su mogli upućivati pritužbe na zloupotrebu ovlašćenja od strane policije Savjetu za građansku kontrolu rada policije, koji zatim može da daje preporuke za djelovanje direktoru policije ili ministru unutrašnjih poslova. U 2016. godini, kancelarija Ombudsmana je primila i postupala po brojnim pritužbama, uključujući one koje se odnose na rad sudova, učinka tužilaštva i ponašanje policije. U 2016. godini kancelarija Ombudsmana je primila 122 pritužbe na postupanje sudova, što je 24 odsto više nego u 2015. godini. Kancelarija Ombudsmana je primijetila da je dugo trajanje suđenja, posebno onih za koje je propisano hitno postupanje, narušilo povjerenje građana u sudski sistem. Ovo je posebno izraženo u sporovima koji se tiču uspostavljanja ili prekida radnog odnosa, ili prava na zarade i druge prihode. Kancelarija je takođe bila ovlašćena da djeluje u određenim pojedinačnim slučajevima.

Nakon iscrpljivanja nacionalnih pravnih lijekova, pojedinci se, bez obzira na svoje državljanstvo, mogu žaliti zbog navodnog kršenja Evropske povelje o ljudskim pravima od strane države Evropskom sudu za ljudska prava. (ECHR).

Restitucija imovine

Jevrejska zajednica broji manje od 400 osoba, od kojih je većina došla poslije Drugog svjetskog rata. Predratno jevrejsko stanovništvo u zemlji bilo procijenjeno na 30 bez identifikovane sinagoge ili bilo koje druge komunalne imovine. Prema predstavnicima jevrejske zajednice, nije bilo zahtjeva za restituciju imovine iz perioda Holokausta u zemlji.

Jevrejska zajednica je povezana sa Svjetskim jevrejskim kongresom, i uživa dobar odnos sa Vladom. U 2013. godini, Vlada je donirala zemlju lokalnoj jevrejskoj zajednici da izgradi svoju prvu sinagogu u zemlji. Izgradnja sinagoge počela je u decembru.

akon o restituciji izmijenjen je posljednji put 2007. godine, a država nije usvojila nikakve zakone koji se odnose na restituciju nakon usvajanja Terezinske deklaracije u 2009. godini, niti je donijela posebne odredbe za imovinu bez nasljednika iz doba Holokausta. Donošenje zakona o vraćanju vjerske ili društvene imovine imalo bi minimalan uticaj na jevrejsku zajednicu, s obzirom na njenu malu veličinu i odsustvo identifikovane predratne jevrejske društvene imovine. Svako takvo zakonodavstvo uglavnom bi se odnosilo na imovinu konfiskovanu od Srpske pravoslavne crkve i Katoličke crkve tokom komunističkog perioda.

CRNA GORA

Veliki broj zahtjeva za restituciju privatne i vjerske imovine konfiskovane u vrijeme komunističkog perioda ostao je neriješen. I privatna lica i organizacije kritikovale su Vladu zbog kašnjenja u rješavanju ovog problema.

f. Proizvoljno ili nezakonito miješanje u privatnost, porodični život, dom i prepisku

Ustav i zakon zabranjuju takvo aktivnosti bez sudskog naloga ili ukoliko to nije pravno neophodno, a zabranjuju i policiji da vrši pretres stana ili da sprovodi tajne operacije ili operacije praćenja bez naloga. Nije bilo izvještaja da vlasti nijesu poštovale te uslove u pogledu fizičkog pretresa i pretresa imovine.

Zakon zahtijeva da ANB i policija dobiju sudsko ovlaštenje za prisluškivanje. Aktivisti za ljudska prava su i dalje tvrdili da su vlasti vršile nezakonito prisluškivanje i praćenje, ali eksterna pravosudna i parlamentarna tijela za nadzor, uključujući generalnog inspektora kojeg je imenovala opozicija, nijesu izvijestila o bilo kakvim kršenjima zakona.

Odjeljak 2. Poštovanje građanskih sloboda, uključujući:

a. Sloboda izražavanja, uključujući slobodu medija

Ustav predviđa slobodu izražavanja, uključujući slobodu medija, a Vlada generalno poštuje ova prava, uz primjenu nekih ograničenja.

Zakonom je inkriminisano podstrekivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti i propisana kazna od šest mjeseci do 10 godina zatvora.

Sloboda štampe i medija: Nezavisni mediji su uglavnom izražavali vrlo različite političke i društvene stavove, uključujući članke i programe koji su bili kritički prema vlasti.. Međutim, NVO Centar za građansko obrazovanje upozorio je u svakom godišnjem izvještaju od 2012. godine, da Vlada selektivnim neransparentnim finansiranjem putem oglašavanja vrši neprimjereni uticaj na medijsko tržište.. Kako navodi ta NVO, takvo finansiranje je služilo da se nagrade mediji koji su naklonjeni Vladi, a uskraćeno je medijima koji preispituju zvanične politike i prakse. Centar je 9. juna objavio da je Vlada 61 odsto novca plasiranog u štampane medije u 2016. godini usmjerila ka bivšem državnom dnevnom listu sa malim tiražom, *Pobjedi*. Sljedeće medijske kuće su, u svojim kategorijama, dobile najviše sredstava za oglašavanje i drugu podršku od vladinih agencija: Radio i televizija Crne Gore (RTCG) koju finansira Vlada (sa 41 odsto sredstava za oglašavanje i drugih sredstava za podršku koja dolaze od vladinih agencija); provladin radio Antena M (sa 32 odsto); i privatni provladin portal Analitika (sa 46 odsto). Predstavnici medija koji su dobili najviše državnih sredstava potvrdili su tačnost podataka centra o dobijenim iznosima, ali su kritikovali tu NVO zbog upotrebe nedosljedne metodologije.

CIstitut za medije Crne Gore je 2015. godine objavio izvještaj koji je pokazao da je netransparentno vlasništvo i dalje bilo problem. Izvještaj je takođe upozorio na nedjelotvorne mjere za sprečavanje nezakonitih medijskih monopola i netransparentnost oglašavanja javnih institucija u medijima. Institut je ove nedostatke opisao kao ozbiljnu prijetnju funkcionisanju i integritetu cjelokupnog medijskog sektora.

CRNA GORA

Uprkos činjenici da su najznačajnije medijske grupe/kuće 2015. usvojile revidirani novinarski etički kodeks, zbog duboke podjele na medije koji podržavaju Vladu i one koji podržavaju opoziciju nije došlo do formiranja funkcionalnog i jedinstvenog samoregulatornog mehanizma za novinare.. U izvještaju Evropske komisije (EK) za Crnu Goru za 2016. godinu, koji je objavljen u novembru 2016. godine, Evropska komisija je konstatovala da tokom godine nije ostvaren dalji napredak u slobodi izražavanja. „Djelotvornost medijske samoregulacije otežava činjenica da je ona podijeljena u različite oblike, što odražava podjele unutar medijske zajednice“, navodi se u izvještaju.

Nezavisna TV stanica Vijesti je nastavila da navodi nepravedne medijske uslove, ekonomski pritisak Vlade i selektivno gonjenje kao razloge za neredovno plaćanje svojih poreskih obaveza u državni budžet. Preduzeće Daily Press, izdavač dnevnog lista Vijesti, tužilo je 2014. godine televiziju Pink M i dnevnik Pobjeda, koji je ranije bio u državnom vlasništvu, zahtijevajući 660.000 eura (790.000 dolara) odštete za gubitke koje je to preduzeće navodno pretrpjelo zbog nastojanja tih medija da se Vijesti diskredituju.. Nakon odluke Vrhovnog suda o jurisdikciji od 19. aprila, Privredni sud pokrenuo je nova ročišta o ovom slučaju 5. septembra.

Nasilje i uznemiravanje: Nije bilo fizičkih napada na novinare tokom godine, mada su mediji izvještavali o navodnim prijetnjama i napadima na imovinu predstavnika medija, posebno novinara koji rade za opozicione i nezavisne medijske kuće. Nakon sastanka sa policijom u junu, Sindikat za „medije Crne Gore je naveo da je od 2014. godine bilo 33 napada na novinare i medije. Sindikat je takođe izvijestio da je policija završila istragu u 19 slučajeva i svoje nalaze prosljedila drugim državnim institucijama. Mnogi napadi iz prethodnih godina ostali su neriješeni ili bez sudskih odluka. Pored toga, nezavisni i proopozicioni mediji su navodno bili pod političkim i ekonomskim pritiskom.

U Višem sudu u Podgorici je u oktobru 2016. godine počelo suđenje istraživačkom novinaru Jovu Martinoviću i još 13 lica optuženih da su navodno učestvovali u lancu trgovine narkoticima. Novinar se izjasnio da nije kriv i insistirao da su njegovi kontakti sa drugim okrivljenim licima bili isključivo povezani sa njegovim novinarskim radom. Brojne međunarodne i lokalne organizacije novinara i organizacije za ljudska prava kritikovale su dužinu trajanja pritvora za Martinovića u pretrivičnom postupku i tražile od vlasti da obezbijede pravično suđenje.. Nakon 15 mjeseci provedenih u pritvorskoj jedinici, Martinović je 4. januara pušten da se brani sa slobode u daljem sudskom postupku koji je bio u toku na kraju godine.

Dana 11. septembra, pro-opozicioni dnevni list *Dan* izvještavao je da je brat premijera Duška Markovića, Velizar Marković, prijetio novinaru Dana, Vladimiru Otaševiću preko telefona. Marković je, navodno, u toku tog razgovora aludirao na ubistvo urednika *Dana*, Duška Jovanovića iz 2004. godine. Kao odgovor na to, premijer Marković je 13. septembra izjavio da bi novinari trebalo da rade svoj posao onako kako žele, ali da ostave njegovu porodicu van politike. Predstavnik OEBS-a za slobodu medija, Harlem Desir, osudio je prijetnju i pozvao na brzu istragu. Komitet za zaštitu novinara, kao i nekoliko lokalnih novinarskih udruženja, nevladinih organizacija i opozicionih stranaka, takođe su osudili incident i pozvali vlasti da obezbijede sigurno okruženje za medije.

CRNA GORA

Osnovni sud u Podgorici je 20. oktobra naložio državi da plati 7.000 eura (8.400 dolara) kao kompenzaciju novinaru Tufiku Softiću zbog neadekvatne istrage države u predmetu pokušaju ubistva Softića 2007. godine. NVO Akcija za ljudska prava izjavila je da je ovo prvi slučaj kažnjavanja države za neadekvatnu istragu. Pored toga, Ustavni sud je 30. novembra odlučio da je Softićevo pravo na život prekršeno zbog neefikasne istrage o pokušaju ubistva i potvrdio presudu nižeg suda. Softić je brutalno pretučen 2007. godine, a eksplozivna naprava je bačen ispred njegovog doma 2013. godine. Izvršioци napada su ostali nepoznati.

U intervjuu za provladinu tabloidnu televiziju Pink M, predsjednik vladajuće Demokratske partije socijalista (DPS) Milo Đukanović, 22. novembra tvrdio je da nevladine organizacije i određene medijske kuće kuju zavjeru kao „medijska mafija“ kako bi oborili Vladu. Nekoliko predstavnika nevladinih organizacija i medija osudilo je komentare Đukanovića kao napade na slobodu medija.

Komisija koju je Vlada ponovo formirala 2016. godine da prati istrage napada i prijetnji novinarima i medijima se sastala nekoliko puta tokom godine. Kao i prethodna komisija, koja je postojala između 2013. i 2015. godine, ni ova komisija nije uspjela da utičeana policiju i pravosudne institucije da ostvare napredak u istragama. Nikola Marković, predsjednik komisije i zamjenik glavnog i odgovornog urednika Dana, optužio je vlasti da opstruiraju rad komisije time što ne dozvoljavaju njenim članovima da pristupe relevantnim podacima.

Mediji su takođe nastavili da podsjećaju da su počinioci ubistva glavnog i odgovornog urednika lista Dan Duška Jovanovića iz 2004. godine ostali na slobodi. Apelacioni sud je u aprilu 2016. godine ponovo potvrdio presudu Višeg suda u Podgorici kojom je Damir Mandić osuđen na 19 godina zatvora kao saučesnik u tom slučaju.

Cenzura i ograničenje sadržaja: Nezavisni i proopozicioni mediji su se žalili na nepravedan tretman i ekonomski pritisak od strane vladinih ministarstava i agencija. Centar za građansko obrazovanje je tvrdio da je selektivna i netransparentna raspodjela sredstava iz javnih fondova medijima stvorila nefer medijsko okruženje i predstavljala „meku cenzuru“.

Javni emiter Radio i televizija Crne Gore (RTCG) imenovao je 21. marta iskusnog RTCG novinara za novog generalnog direktora. Odluka je uslijedila nakon mjeseci neslaganja političkih partija, promjena uredničkog i menadžerskog osoblja, kao i navoda o političkom pritisku na donosioce odluka u RTCG-u. Posmatrači su ocijenili imenovanje profesionalnog novinara bez partijske pripadnostina rukovodeću poziciju u RTCG-uiji značajnim korakom naprijed u procesu transformacije RTCG-a u nezavisni javni servis.

Vladajuća politička partija i provladini tabloidi kritikovali su novo rukovodstvo i program RTCG-a kao proopozicioni. Parlament je 23. novembra glasao za smjenu filmskog režisera Nikole Vukčevića sa njegove pozicije u Savjetu RTCG-a. Glasanje je uslijedilo nakon odluke Agencije za sprječavanje korupcije (ASK) da je Vukčević bio u sukobu interesa jer je dobio honorar od privatne produkcijske kuće za režiju dokumentarnog filma. Vukčević je odbacio optužbe, navodeći da njegova žalba na odluku ASK-a čeka na odluku Upravnog suda.

CRNA GORA

Opozicione stranke, nevladine organizacije i nezavisni mediji kritikovali su smjenu Vukčevića kao dio šireg pokušaja vladajuće DPS da povрати kontrolu nad javnim emiterom prije predsjedničkih i opštinskih izbora 2018. godine.

U Izvještaju o Crnoj Gori za 2016. godinu, EK je naglasila značaj finansijske i uredničke nezavisnosti RTCG-a. Konkretno, EK je naglasila da „urednička nezavisnost RTCG-a treba da bude prioritet, jer funkcionalan i istinski nezavistan javni servis predstavlja ključni aspekt pluralizma medija.“

Pojedini mediji pokazali su spremnost da kritikuju Vladu. Nedostatak obuke i neprofesionalno ponašanje novinara u kombinaciji sa političkim i ekonomskim uplitanjem i malim novinarskim platama povremeno su doprinosili pristrasnom izvještavanju.

Propisi o kleveti: Ne postoji zakonom definisana krivična odgovornost za klevetu, ali su se mediji suočavali sa optužbama za klevetu u parničnom postupku.. Na primjer, 21. aprila Osnovni sud u Podgorici kaznio je list *Dan* novčanom kaznom 5.000 eura (6.000 dolara) za slučaj klevete, koji je pokrenula sestra bivšeg premijera Mila Đukanovića, Ana Kolarević. Kolarević je 2015. tužila *Dan* za klevetu zbog kontinuiranog pisanja o njenoj navodnoj umiješanosti u koruptivne aranžmane povezane sa privatizacijom telekomunikacionog preduzeća u vlasništvu države.. Kolarević je prethodno dobila tri slična slučaja protiv *Dana*, *Vijesti* i *Monitora*, a svaka medijska kuća je kažnjena novčanom kaznom od po 5.000 eura (6.000 dolara).

Pro-vladini tabloidi su nastavili da vode kampanje protiv pojedinaca i organizacija koji su kritikovali Vladu. U jednom takvom slučaju, Tea Gorjanc Prelević, izvršna direktorica HRA, tužila je Pink M televiziju zbog klevete. U maju 2016. godine Osnovni sud u Podgorici presudio je u njenu korist i kaznio Pink M novčanom kaznom 1.000 eura (1.200 dolara). Tokom godine Agencija za elektronske medije (AEM) izdala je devet upozorenja Pink M televiziji zbog „kršenja programskih principa i standarda“. Neki predstavnici civilnog društva pozvali su AEM da preduzme strože disciplinske mjere protiv tog emitera.

Sloboda interneta

Nije bilo kredibilnih izvještaja da je vlast pratila privatnu komunikaciju na internetu bez odgovarajućih zakonskih ovlašćenja.

u djelatnost procijenila je da je penetracija interneta tokom godine iznosila približno Agencija za elektronske komunikacije i poštanske usluge procijenila je da je penetracija interneta u toku godine bila približno 70 odsto.

Akadske slobode i kulturne dešavanja

Nije bilo ograničavanja akademskih sloboda ili kulturnih dešavanja od strane vlasti.

b. Sloboda mirnog okupljanja i udruživanja

Sloboda mirnog okupljanja

CRNA GORA

Ustav i zakon predviđaju slobodu okupljanja. Vlasti su obično poštovale to pravo, ali Ministarstvo unutrašnjih poslova u nekoliko slučajeva nije dozvolilo radnicima i LGBTI grupama da se okupe i izraze svoja nezadovoljstva. Javni skupovi na odstojanju manjem od 50 metara (164 stope) od objekata Vlade su zabranjeni. Policija je tvrdila da je zabranila okupljanja koja bi narušavala javni red i mir i otežavala saobraćaj. U nekim slučajevima vlasti su ponudile demonstrantima druge lokacije za demonstracije. U nekoliko slučajeva kada su protesti održani bez odobrenja ili kada demonstranti nijesu poštovali naređenje policije da se razidu, policija je privodila demonstrante na ispitivanje i protiv njih pokretala prekršajne postupke.

Sloboda udruživanja

Ustav i zakon predviđaju slobodu udruživanja, a Vlada je generalno poštovala ovo pravo.

c. Sloboda vjeroispovijesti

Pogledajte Izveštaj Stejt departmenta o međunarodnim vjerskim slobodama www.state.gov/religiousfreedomreport/.

d. Sloboda kretanja

Ustav i zakon predviđaju slobodu unutrašnjeg kretanja, putovanja u inostranstvo, emigraciju i repatrijaciju, a vlasti su uglavnom poštovale ova prava.

Vlasti su saradivale sa Kancelarijom visokog komesarijata UN za izbjeglice (UNHCR) i drugim humanitarnim organizacijama u pružanju zaštite i pomoći raseljenim licima, interno raseljenim licima, izbjeglicama, izbjeglicama u povratku, tražiocima azila, apatridima i drugim relevantnim licima.

Zloupotreba migranata, izbjeglica i lica bez državljanstva: Dana 15. februara, grupa 50 azilanata iz Alžira i Pakistana učestvoval je u tuči sa mještanima Spuža u blizini centra za azil. Da bi rastjerala gužvu, policija je ispalila nekoliko hitaca u vazduh i upotrijebila suzavac. Dok su azilanti tvrdili da su ih lokalni stanovnici maltretirali na rasnoj osnovi, lokalni stanovnici su tvrdili da su azilanti više puta remetili javni red i mir.

Interno raseljena lica

Ministarstvo unutrašnjih poslova je saopštilo da su se zaključno sa 26. julom ukupno 14.593 raseljena i interno raseljena lica prijavila radi rješavanja njihovog boravišnog statusa u zemlji. Dok su vlasti završile 14.014 tih zahtjeva, 525 je još uvijek razmatrano. Od završenih, 11.854 osoba je dobilo status stalnog ili privremenog boravka.

Ona lica čiji su zahtjevi za status stranca sa stalnim boravkom bili u proceduri u Ministarstvu unutrašnjih poslova i dalje su zadržala status raseljenih ili interno raseljenih lica. Pojedina lica koja su imala pravo da podnesu zahtjev suočavala su se sa teškoćama u pribavljanju neophodnih dokumenata, posebno u pogledu regulisanja prethodno neprijavljenog rođenja djece i plaćanja taksi potrebnih za dobijanje dokumenata.

CRNA GORA

Uz podršku UNHCR-a i OEBS-a, Vlada je, zajedno sa Vladom Kosova, nastavila da pomaže raseljenim Romima i balkanskim Egipćanima u pribavljanju ličnih dokumenata po zakonu koji predviđa sudski postupak za utvrđivanje datuma i mjesta rođenja lica rođenih van bolničkog sistema. Postupak je olakšao registraciju onih lica koja su rođena u Crnoj Gori, posebno djece Roma, Aškalija i balkanskih Egipćana. UNHCR je izrazio zabrinutost za, kako se procjenjuje, 280 lica rođenih izvan bolničkih sistema Kosova ili Crne Gore, a čija rođenja nijesu registrovana i za koja mobilni timovi nijesu mogli da utvrde identifikaciona dokumenta koja se mogu potvrditi..

Uslovi za interno raseljena lica i raseljena lica iz jugoslovenskih ratova su varirali. Pristup zapošljavanju, zdravstvenoj zaštiti i službama socijalne zaštite je ponekad bio ograničen zbog jezičke barijere, nedovoljnih programa integracije, nepostojanja dokumentacije ili nejasnih i nekonzistentnih administrativnih postupaka. Prema navodima UNHCR-a, mnoga lica su i dalje ugrožena i potrebna im je pomoć.

Zajedno sa Hrvatskom, Srbijom i Bosnom i Hercegovinom, Crna Gora je bila dio Regionalnog programa stanovanja, potpomognutog od strane međunarodnih donatora, koji su radili na obezbjeđnju trajnih rješenja za oko 6.000 raseljenih i interno raseljenih u zemlji.

Veliki broj interno raseljenih lica je nastavio da živi u uslovima koji ne zadovoljavaju osnovne standarde, da se muči sa plaćanjem stanarine u privatnom smještaju ili plaši izbacivanja iz nelegalno zaposjednutih prostora poznatih kao neformalni kolektivni centri. Oko 2.000 osoba sa statusom raseljenih ili interno raseljenih lica ostali su u privatizovanim objektima jedva primjerenim za stanovanje. . Čak 1.300 Roma sa Kosova ostalo je u naselju u Beranama i u kampu u Podgorici, dok je približno 250 kosovskih Srba nastavilo da živi u kolektivnom u Beranama koji ne zadovoljava osnovne standarde. Vlada i međunarodni donatori nastavili su da pružaju pomoć stanovnicima kampova, a dodatne stambene jedinice su u izgradnji u okviru Regionalnog stambenog programa. U novembru je Vlada izgradila 120 stanova za najugroženija interno raseljena lica romskih porodica sa Kosova koje broje 700 osoba iz kampa Konik (Konik 1) u okviru Regionalnog stambenog programa.

Da bi pomogla i izbjeglicama iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine i interno raseljenim licima sa Kosova, Vlada je nastavila tokom godine da implementira svoju nacionalnu strategiju za 2017-2019. za pronalaženje trajnih rješenja za raseljene i interno raseljene.

Ograničen pristup zaposlenju podstakao je mnoga raseljena lica da se počnu baviti djelatnostima na sivom tržištu. Lošim ekonomskim izgledima posebno su bili pogođeni Romi, Aškalije i balkanski Egipćani sa Kosova, kao i sve starija populacija kosovskih Srba u Beranama, koji su i dalje najmarginalizovaniji i najugroženiji segment populacije raseljenih lica i izbjeglica. Romska raseljena lica bila su najugroženija i najmarginalizovanija raseljena populacija u zemlji.

Iako zakon za strance sa stalnim boravkom predviđa ista prava za njih kao i za državljane, sa izuzetkom prava glasa, njihov pristup zaposlenju, obrazovanju, vlasništvu nad imovinom i specijalizovanoj medicinskoj pomoći im je ponekad bio ograničen zbog teškoća u pribavljanju dokumentacije..

CRNA GORA

Vlada je nastavila da podstiče raseljena i interno raseljena lica da se vrate u zemlje porijekla, ali je repatrijacija svedena na minimum usljed želje mnogih raseljenih i interno raseljenih lica da ostanu, zbog straha od odmazde u zemlji porijekla i nedostatka sredstava. Tokom prvih osam mjeseci 2017. godine, 38 interno raseljenih lica se dobrovoljno vratilo na Kosovo, a dva su se vratila u Srbiju.

Zaštita izbjeglica

Pristup azilu: Zakon predviđa davanje azila ili status izbjeglice, a Vlada je uspostavila sistem pružanja zaštite izbjeglicama. Tokom prvih osam mjeseci, 381 azilant je smešten u državni centar za azil ili alternativni smeštajni objekat otvoren na Koniku u avgustu zbog povećanog broja azilanata. Od 2007. godine do 7. Septembra 2017, Vlada je dodijelila status izbjeglice ili supsidijarnu zaštitu 55 od ukupno 9.995 tražilaca azila. Od 55 osoba koje su dobile međunarodnu zaštitu, 26 je još uvijek bilo u zemlji.

Dana 10. januara stupio je na snagu novi zakon o azilu (Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti stranaca) koji predviđa ubrzane procedure za odobravanje azila i definiše oblike zaštite. Početak implementacije zakona je planiran za 1. januar 2018. godine.

Pristup osnovnim uslugama: U principu, tražioci azila su imali pravo pristupa zdravstvenim i obrazovnim uslugama u skladu s međunarodnim standardima, iako su barijere, uključujući jezičke i kulturne razlike, ponekad ograničavale praktični pristup.

Trajna rješenja: Put ka državljanstvu postoji, ali je obavezno dostavljanje dokaza da se podnosilac zahtjeva odrekao državljanstva svoje zemlje porijekla. Vlada je pružila podršku dobrovoljnom povratku ili reintegraciji izbjeglica iz bivše Jugoslavije. Oni koji su se opredijelili za integraciju, i nijesu se vratili u svoje zemlje porijekla, uživali su pristup istim pravima kao i državljani, uključujući pristup osnovnim uslugama i naturalizaciji u zemlji; ali nijesu imali pravo glasa.

Privremena zaštita: Vlada je takođe pružala privremenu zaštitu pojedincima koji se nijesu mogli kvalifikovati kao izbjeglice. Na kraju godine, bilo je 11 lica u zemlji koja su primila dodatnu zaštitu.

Apatridi

UNHCR je izvijestio da je krajem 2016. godine bilo oko 3.200 osoba u zemlji kojima je prijetilo da postanu apatridi. Vlast ima zakone i procedure koje daju mogućnost dobijanja državljanstva. Najčešći problem sa kojim su se oni suočavali, posebno Romi, Aškalije i balkanski Egipćani rođeni na teritoriji Crne Gore ili na Kosovu, jeste nepostojanje ličnih dokumenata, konkretno izvoda iz matične knjige rođenih.

Popisom iz 2011. godine identifikovano je 4.312 lica koja su tvrdila da nemaju nijedno državljanstvo. Nakon javnog poziva osobama bez državljanstva iz 2014. godine i analizom i pomoći osobama koje su na taj poziv odgovorile, procjenjuje se da se 70 osoba može smatrati apatridima. U novembru su Vlada i UNHCR pokrenuli terensku verifikaciju, kako bi se, između ostalog, identifikovala moguća nova lica kojima prijeti da postanu apatridi. Od septembra, ministarstvo je izdalo privremene putne isprave trima licima bez državljanstva.

Odjeljak 3. Sloboda učešća u političkom procesu

Zakon daje građanima mogućnost da biraju svoju Vladu na slobodnim i poštenim periodičnim izborima koji se održavaju tajnim glasanjem i na osnovu opšteg i jednakog prava glasa.

Izbori i političko učešće

Nedavni izbori: Država je održala parlamentarne izbore u oktobru 2016. godine. U svom završnom izvještaju od 25. januara, posmatračka misija OEBS/ODIHR je konstatovala da su izbori sprovedeni u takmičarskom okruženju i da su osnovne slobode uglavnom poštovane. Uprkos povećanju operativnih i ljudskih resursa, profesionalni kapaciteti izborne administracije su ostali neadekvatni. Izborni dan protekao je mirno i uredno, sa nekoliko slučajeva proceduralnih nepravilnosti.

Poslije izbora, opozicione stranke su osporavale rezultate na nacionalnom nivou, ali su prihvatile rezultate na lokalnim izborima u četiri opštine, od kojih su u dvije opštine vlast osvojile opozicione stranke. Opozicione stranke su tvrdile da su brojne nepravilnosti, uključujući najavu spriječenog napada na zgradu Parlamenta na dan izbora, otežavale izborni proces, i kao rezultat toga, nastavile su da bojkotuju. Parlament u znak protesta. Kao uslov za okončanje bojkota, opozicione stranke zatražile su nove izbore najkasnije do predsjedničkih izbora zakazanih za april 2018. godine. Opozicioni bojkot se nastavio do kraja godine.

Navodi se da postoje tvrdnje vezane za zapošljavanje u javnim službama i povezivanje sa vladajućom strankom i da je članstvo u dominantnoj stranci, DPS, bio preduslov za napredovanje.

Dana 27. jula, vladajuća većina u Parlamentu ukinula je parlamentarni imunitet za četiri poslanika opozicione koalicije, koji su optuženi za podsticanje nasilja unutar institucije. Skupština je 29. juna ukinula imunitet poslaniku DF-a Nebojši Medojeviću, koji je optužen za pranje novca za izbornu kampanju stranke. Poslije ukidanja ovog imuniteta, poslanici DF-a su proveli sedam noći u Parlamentu, pokušavajući da spriječe njegovo hapšenje, što je zatražio specijalni tužilac za organizovani kriminal. Parlament je u februaru preduzeo slične mjere protiv dvojice drugih poslanika DF-a, Andrije Mandića i Milana Kneževića, čime im je ukinut imunitet od krivičnog gonjenja zbog navodnog učešća u pokušaju napada na dan izbora u oktobru 2016.

Učešće žena i manjina: Nijedan zakon ne ograničava učešće žena u političkom procesu, i žene i manjine jesu učestvovala u tom procesu. Sve manjinske grupe imale su predstavnike u Parlamentu, izuzev Roma, Aškalija i balkanskih Egipćana, koji su ostali bez predstavnika uprkos zakonu koji pruža zastupljenost manjinskim grupama koje osvajaju manje od 3 odsto glasova ili čine manje od 15 odsto stanovništva. Zakon takođe predviđa pozitivnu diskriminaciju u raspodjeli izbornih mjesta na opštinskom nivou za manjine koje čine 1,5 do 15 odsto stanovništva. Na opštinskom nivou nije bilo političkih predstavnika Roma, Aškalija ili balkanskih Egipćana (pogledaj odeljak 6, Nacionalne / rasne / etničke manjine).

Odjeljak 4. Korupcija i nedostatak transparentnosti u Vladi

CRNA GORA

Zakon predviđa krivične kazne za korupciju od strane zvaničnika, ali Vlada nije efikasno sprovođila zakon, te je korupcija ostala problem. Postojali su dokazi da su se neki vladini zvaničnici nekažnjeno upuštali u koruptivne radnje. Javnost je gledala na korupciju kao uobičajenu pojavu u Vladi i u drugim djelovima u javnom sektoru, kako na lokalnom tako i na nacionalnom nivou. Ovo je naročito bio slučaj u oblastima zdravstva, visokog obrazovanja, pravosuđa, carina, političkih partija, policije, urbanizma, građevinske industrije i zapošljavanja. Agencija za sprječavanje korupcije, osnovana 2015.godine, nastavila je sa radom.

Agencije zadužene za borbu protiv korupcije priznale su da je saradnja i razmjena informacija među njima neadekvatna; njihov kapacitet se poboljšao, ali je ostao ograničen. Politizacija, loše plate i nedostatak motivacije kao i obuke državnih službenika pružili su plodno tlo za korupciju.

Korupcija: Većina građanskih izveštaja o korupciji podnesenih Agenciji za sprječavanje korupcije uključivali su javnu upravu, privatni sektor i sudstvo.

U prvih šest mjeseci godine, Kancelarija specijalnog državnog tužioca za organizirani kriminal i korupciju primila je prijave o korupciji u kojima je bilo 312 visokih zvaničnika, 43 odsto manje nego u 2016.godini. Od ukupno 762 izvještaja (uključujući neriješene slučajeve iz 2016.), tužitelji su riješili 289, ili 38 odsto. Specijalno tužilaštvo je odbilo izvještaje u vezi sa 151 osobom, prosljedilo 87 drugim tužiteljima, otvorilo 47 istraga, predložilo optužnice za tri osobe i optužilo jednu osobu. Tokom ovog perioda, šest osoba je osuđeno zbog korupcije na visokom nivou. Bivši predsjednik Državne zajednice Srbije i Crne Gore i viši zvaničnik DPS-a Svetozar Marović izjasnio se krivim za optužbe za korupciju i organizovani kriminal u 2016. godini, a očekivalo se da će početi sa izdržavanjem kazne u maju, ali je pobjegao iz zemlje u aprilu.

Korupcija u policiji i neadekvatan uticaj Vlade na ponašanje policije ostali su problemi.

Objavljivanje informacija o finansijskom stanju: Zakon zahtijeva od javnih funkcionera da prijave svako povećanje vrijednosti lične imovine veće od 5.000 eura (6.000 dolara). Funkcioneri moraju prijaviti bilo koji poklon čija vrijednost prelazi 50 eura (60 dolara) Agenciji za sprječavanje korupcije. Kršenje obaveze podnošenja prijave imovine i dostavljanja informacija podliježe upravnim ili prekršajnim sankcijama. Većina zvaničnika je blagovremeno ispunila uslove. Agencija je u prvih šest mjeseci godine podnijela 304 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka protiv javnih službenika koji nijesu dostavili redovne godišnje izvještaje o prihodima i imovini ili zbog kršenja zakona o finansiranju kampanje; 73 ova postupka rezultiralo je novčanim kaznama u iznosu od 29.345 eura (35.000 dolara).

Odjeljak 5. Odnos Vlade prema međunarodnoj i nevladinoj istrazi o navodnim zloupotrebama ljudskih prava

Brojne domaće i međunarodne organizacije za ljudska prava uglavnom su djelovale bez ograničenja Vlade, istražujući i objavljujući svoje nalaze o slučajevima ljudskih prava. Vladini zvaničnici su obično bili otvoreni za saradnju i imali razumijevanja na stavove međunarodnih organizacija, ali neke domaće nevladine organizacije ocijenile su saradnju samo kao formalnu, dok su druge navele da je neujednačena.

CRNA GORA

Prema tvrdnjama nekih nevladinih organizacija, postupci Vlade uzrokovali su pogoršanje odnosa sa civilnim društvom. Centar za razvoj NVO, Centar za građansko obrazovanje, IA, Mreža za afirmaciju nevladinog sektora (MANS) i Centar za istraživanje i monitoring su u otvorenom pismu naveli da je niz negativnih dešavanja u odnosima između Vlade i nevladinih organizacija ograničio njihov rad u zemlji. Nevladine organizacije su navele da Savjet za razvoj nevladinih organizacija, zvanično državno tijelo, nije uopšte održavao sjednice od jula 2016.godine i više nije funkcionalan. Takođe su se žalili da nacrt dopuna i izmjena Zakona o NVO nije uključio njihove zahtjeve u vezi sa procentom javnih sredstava koja se dodjeljuju nevladinim organizacijama. Pored toga, oni su tvrdili da je Vlada istovremeno usvojila izmjene i dopune Zakona o igrama na sreću bez javnih konsultacija i suprotno definisanim procedurama koje su drastično smanjile sredstva prikupljena od zakonskih igara na sreću a koja bi se dodijelila nevladinim organizacijama.

Vladini organi za ljudska prava: Zaštitnik ljudskih prava i sloboda djeluje kao Ombudsman sa ciljem sprječavanja mučenja i drugih oblika okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, kao i diskriminacije. Kancelarija zaštitnika ljudskih prava može istražiti navodna kršenja ljudskih prava od strane države i izvršiti kontrolu institucija kao što su zatvorski i pritvorski centri bez prethodnog obavještanja. Može imati uvid u sva dokumenta, bez obzira na njihov stepen tajnosti, koja se odnose na pritvorenike ili osuđenike i razgovarati sa zatvorenicima ili pritvorenicima bez prisustva službenih lica. Kancelarija ne može postupati po pritužbama u vezi sa sudskim postupcima koja su u toku, osim kada žalba podrazumijeva odlaganje, očigledne proceduralne povrede ili nepoštovanje sudskih odluka. Ombudsman može predložiti nove zakone, zatražiti od Ustavnog suda da utvrdi da li zakon krši Ustav ili ugovorne obaveze, procijeniti određene probleme koji se odnose na ljudska prava na zahtjev nadležnog organa, baviti se opštim problemima koji su važni za zaštitu i promovisanje ljudskih prava i sloboda i saradivati sa drugim organizacijama i institucijama koje se bave ljudskim pravima i slobodama. Kada utvrdi kršenje ljudskih prava od strane neke državne institucije, Ombudsman može da zatraži korektivne mjere, uključujući i otpuštanje počinioca, te da procijeni kako institucija sprovodi korektivne mjere. Neuspjeh u ispunjavanju zahtjeva Ombudsmana za korektivne radnje u određenom roku kažnjava se novčanom kaznom od 500 do 2.500 eura (od 600 do 3.000 dolara). Vlada i sudovi uglavnom su implementirali preporuke Ombudsmana, iako često sa odgađanjima. Ombudsman je funkcionisao bez miješanja vlasti ili političkih partije i imao dobru saradnju sa nevladinim organizacijama.

Parlament ima stalni šestočani odbor za ljudska prava i slobode. Mnogi posmatrači su su i dalje njegov doprinos smatrali beznačajnim i kritikovali njegovu očiglednu isključivu fokusiranost na to kako su međunarodne i evropske institucije ocjenjivale stanje u zemlji.

Pojedine nevladine organizacije kritikovale su Ministarstvo za ljudska i manjinska prava zbog pasivnosti.

Odjeljak 6. Diskriminacija, društvene zloupotrebe i trgovina ljudima

Žene

CRNA GORA

Silovanje i nasilje u porodici: Ova djela su zabranjena zakonom, a vlasti su generalno primjenjivale zakon. Kazna za većinu krivičnih djela silovanja, uključujući i silovanje bračnog partnera, iznosi od jedne do deset godina zatvora. Izrečene kazne su uglavnom bile blage, sa prosječnom kaznom od tri godine.

Nasilje u porodici se generalno kažnjava kaznom zatvora u trajanju od jedne godine.

Prema izvještajima nevladinih organizacija, sudovi često nijesu krivično gonili počiniocce nasilja u porodici. Kada su to činili, kazne su bile blage. Dugotrajni sudski procesi, ekonomska zavisnost i nedostatak alternativnih mjesta za život često su prisiljavali žrtve i počiniocce da i dalje žive zajedno.

Nasilje u porodici bilo je kontinuiran i čest problem. Zakon predviđa pravo žrtve da zlostavljač dobije zabranu prilaska. Kada zlostavljač i žrtva žive zajedno, vlasti mogu da udalje zlostavljača bez obzira na vlasnička prava.

Prema nevladinim organizacijama i Ombudsmanu, žene žrtve nasilja u porodici često su se žalile da centri za socijalni rad kojima upravlja Vlada nijesu adekvatno odgovarali njihovim apelima za pomoć. Nevladine organizacije su izvijestile da državne institucije nijesu pružale fizičku zaštitu žrtvama.

Vlada je u saradnji sa jednom nevladinom organizacijom sprovela besplatnu telefonsku liniju za žrtve nasilja u porodici. Nevladine organizacije su i dalje izvještavale da, uprkos ostvarenom napretku, posebno u zakonodavstvu, neke državne institucije nijesu adekvatno odgovorile kako bi spriječile nasilje i pomogle žrtvama da se oporave.

Seksualno uznemiravanje: Prema Centru za ženska prava, seksualno uznemiravanje žena se često dešavalo, ali je malo žena to prijavilo. Javna svijest o ovom problemu ostala je na niskom nivou. Žrtve su oklijevale da prijave uznemiravanje zbog straha od osвете poslodavaca i nedostatka informacija o pravnim lijekovima. Seksualno uznemiravanje nije definisano kao zločin prema zakonu. Međutim, prema najnovijim izmjenama krivičnog zakonika, predatorsko ponašanje sa fizičkim zastrašivanjem može se kazniti novčano ili kaznom zatvora do tri godine.

Prinuda u kontroli stanovništva: Nije bilo izvještaja o prinudnom abortusu, nasilnoj sterilizaciji ili drugim nasilnim metodama kontrole populacije. Procjene o smrtnosti majki i upotrebi kontracepcije dostupne su na:

www.who.int/reproductivehealth/publications/monitoring/maternal-mortality-2015/en/.

Diskriminacija: Zakon predviđa isti pravni status i prava za žene kao i za muškarce. Sva imovina stečena tokom braka je zajednička imovina. Nevladina organizacija SOS je naglasila da su žene često imale poteškoća u odbrani svojih imovinskih prava u brakorazvodnim postupcima zbog širokog uvjerenja da imovina pripada muškarcu. Ponekad su žene ustupale svoju naslijeđenu imovinu i prava muškim rođacima, ali ova praksa je i dalje bila u padu. Posljedica ovih faktora jeste da su muškarci imali prednost u dodjeli vlasništva nad imovinom.

CRNA GORA

Odjeljenje za ravnopravnost polova je radilo na informisanju žena o njihovim pravima, a Parlament ima odbor za rodnu ravnopravnost.

Prema tvrdnjama romskih nevladinih organizacija, polovina Romkinja starosti od 15 do 24 godina bila je nepismena. Romkinje su često navodile da se suočavaju sa dvostrukom diskriminacijom, na osnovu rodu i etničk pripadnosti.

Biranje pola djeteta sa predrasudom prema određenom rodu: Iako je zabranjeno zakonom, zdravstveni radnici su naveli da je bilo selektivnog biranja pola, što je rezultiralo odnosom između dječaka i djevojčica na rođenju od 108:100. Vlada se nije aktivno bavila ovim problemom.

Djeca

Registracija rođenja: Djeca dobijaju državljanstvo od svojih roditelja i, u nekim okolnostima, po rođenju u zemlji, putem naturalizacije ili ako je drugačije određeno međunarodnim ugovorima koji regulišu sticanje državljanstva. Za registraciju rođenja, što je odgovornost roditelja, obavezno je da dijete ima potrebna dokumenta za utvrđivanje njegovog ili njenog državljanstva. Rođenje svakog djeteta u bolnicama i zdravstvenim ustanovama registrovano je automatski. Djeca Roma, Aškalija i balkanskih Egipćana ponekad se nijesu rađala u bolnicama, pa su njihovi roditelji u mnogo manjem broju registrovali rođenja svoje djece nego druge grupe, uglavnom zbog nedovoljne svijesti o značaju matičnih evidencija, kao i zbog neposjedovanja ličnih isprava roditelja. Za djecu romskih i egipćanskih roditelja koja nijesu bila upisana u matične knjige rođenih bilo je teško da ostvare pristup uslugama državnih ustanova kao što su zdravstvena zaštita, socijalna davanja i obrazovanje. Od ukupnog broja romske i egipatske djece koja su pohađala osnovnu školu, 10 odsto nije bilo upisano u matične knjige.

Obrazovanje: Zakon omogućava besplatno osnovno obrazovanje za svu djecu. Srednje obrazovanje je besplatno, ali nije obavezno. Prema popisu iz 2011. godine, 95 odsto djece školskog uzrasta je pohađalo školu.

Procenat djece koja pohađaju školu bio je mnogo niži za romsku djecu (51 odsto) i djecu balkanskih Egipćana (54 odsto), iako se povećava broj djece romskih i balkanskih Egipćana koja se upisuju u državne škole. Na početku školske 2016. godine u osnovnu školu upisano je 1.622 romska učenika; 125 romskih učenika je bilo u srednjoj školi; bilo je i 20 studenata Roma i balkanskih Egipćana na univerzitetu.

Vladina komisija nastavila je da razvija metode za praćenje i sprječavanje ranog napuštanja škole. Da bi podstakla prisustvo nastavi, Vlada je omogućila besplatne školske udžbenike romskoj djeci za prva tri razreda osnovne škole i dala mjesečne stipendije romskim učenicima srednjih škola i studentima, u iznosu od 60 i 150 eura (72 i 180 dolara). Na romskom jeziku nije bilo udžbenika, ali je Vlada finansirala romski rječnik.

Zlostavljanje djece: Ministarstvo zdravlja izvještavalo je da je svako treće dijete bilo izloženo emotivnom zlostavljanju, dok je svako četvrto dijete bilo žrtva fizičkog zlostavljanja. Mnoga djeca, posebno srednjoškolci, bili su izloženi alkoholu, drogama i nasilju. Prema navodima Centra za prava djeteta i medijskim izvještajima, vršnjačko nasilje među djecom bilo je u porastu.

CRNA GORA

Ombudsman je konstatovao da su žrtve seksualnog zlostavljanja djece obično bile djevojčice starosti od 14 do 16 godina. Zločinci su uglavnom bili bliski rođaci djece, a zlostavljanje se obično događalo kod kuće.

Vlasti su krivično gonile zlostavljanje djece kada su imale dovoljno dokaza, a Vlada je radila na podizanju svijesti javnosti o važnosti prijavljivanja slučajeva. Psihoterapijska i pomoć ustanova djeci koja su preživjela nasilje u porodici nije bila adekvatna, a nije bilo ni bračnih ili porodičnih savjetovališta. Ponekad su vlasti smještale maloljetne žrtve nasilja u porodici u Dom za mlade „Ljubović” ili u dječji dom u Bijeloj.

Rani i prinudni brak: U većini slučajeva, minimalna zakonska starosna dob za sklapanje braka je 18 godina, ali se osobe sa 16 godina mogu vjenčati uz saglasnost suda ako ih smatra mentalno i fizički sposobnim za brak. Dječji brakovi su predstavljali ozbiljan problem, posebno u romskim i zajednicama balkanskih Egipćana. Prema istraživanju nevladine organizacije Centar za romske inicijative, 70 odsto romske populacije starosti između 12 i 18 godina je sklopilo ugovorene brakove.

Kazna za ugovaranje prisilnih brakova se kreće od šest mjeseci do pet godina zatvora. Tradicija kupovine ili prodaje nevinih nevjesta nastavljena je u romskim, aškalijskim i zajednicama balkanskih Egipćana. Vlada je sprovela mjere za sprječavanje maloljetničkog braka, uključujući i sprovođenje obaveznog školskog obrazovanja.

Seksualna eksploatacija djece: Seksualna punoljetnost se stiče sa 18 godina. Postoji propisani zakon o silovanju. Seksualna aktivnost sa maloljetnim licem donosi zatvorsku kaznu do tri godine. Plaćanje maloljetnom licu za seksualnu aktivnost donosi zatvorsku kaznu od tri mjeseca do pet godina. Vlasti mogu kazniti novčanom kaznom ili zatvorskom kaznom u trajanju od jedne do deset godina svako lice koje je proglašeno krivim za podsticanje maloljetnog lica na prostituciju.

Dječija pornografija je nezakonita, a kazne za prestupnike se kreću od šest mjeseci zatvora zbog prikazivanja dječje pornografije do osam godina za korišćenje djeteta u proizvodnji pornografije.

Međunarodne otmice djece: Crna Gora je potpisnica Haške konvencije iz 1980. godine o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece. Pogledati Godišnji izvještaj o međunarodnoj roditeljskoj otmici djece Državnog sekretarijata na travel.state.gov/content/childabduction/en/legal/compliance.html.

Antisemitizam

Nije bilo izvještaja o antisemitskim djelima protiv male jevrejske zajednice u Crnoj Gori, koja broji oko 500 osoba.

Trgovina ljudima

Pogledati izvještaj Državnog sekretarijata o trgovini ljudima na www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

Osobe sa invaliditetom

CRNA GORA

Ustav i zakon zabranjuju diskriminaciju osoba s fizičkim, čulnim, intelektualnim i mentalnim nedostacima. Vlada je implementirala *Strategiju za integraciju osoba sa invaliditetom 2016-2020*, ali nevladine organizacije tvrde da to nije činila efikasno.

Vlasti su generalno primijenile uslov da novi javni objekti budu dostupni osobama sa invaliditetom, ali je većina javnih objekata, uključujući zgrade i javni prevoz, bila starija i nije imala odgovarajući pristup. Iako izborni zakoni konkretno zahtijevaju pristupačna biračka mjesta, većina biračkih mjesta je ostala nepristupačna.

Uprkos pravnoj zaštiti, osobe sa invaliditetom često su oklijevale da pokrenu sudske postupke protiv lica ili institucija za koje su smatrale da krše njihova prava. Posmatrači su pripisali ovu nespremnost neželjenim ishodima prethodnih sudskih predmeta ili, prema ocjeni Ombudsmana, nedovoljnoj svijesti javnosti o ljudskim pravima i mehanizmima zaštite koji se odnose na invaliditete. Kancelarija ombudsmana je prijavila tri tekuća sudska slučaja za diskriminaciju osoba sa invaliditetom u 2016. godini, jedan protiv nacionalnog parlamenta i dva protiv Opštine Podgorica. Udruženje mladih sa hendikepom pokrenulo je dva slučaja diskriminacije u 2016. godini protiv socijalnih centara u Podgorici i primorskim gradovima Kotoru, Tivtu i Budvi.

Ministarstva zdravlja, rada i socijalnog staranja; obrazovanja i sporta; finansija; pravde; ljudskih i manjinska prava; održivog razvoja, saobraćaja i turizma, kao i Sekretarijat za zakonodavstvo, državni Zavod za zapošljavanje i pet nevladinih organizacija pružile su pomoć i zaštitu u svojim sferama djelovanja. Zajedno su činili Savjet za zaštitu osoba sa invaliditetom, kojim je predsjedavao ministar rada i socijalnog staranja i bio je odgovoran za politike zaštite prava osoba sa invaliditetom.

Prema tvrdnjama nevladinih organizacija, usluge na lokalnom nivou za djecu sa mentalnim i fizičkim smetnjama ostale su neadekvatne. Udruženja roditelja djece sa smetnjama u razvoju bila su primarni pružaoci ovih usluga. Zakon dozvoljava roditeljima ili starateljima osoba sa invaliditetom da rade pola radnog vremena, ali poslodavci nijesu poštovali ovo pravo.

Vlada je uložila napore da djeci sa smetnjama u razvoju omogući da pohađaju škole i univerzitete, ali obrazovni i objekti za njihov smještaj su ostali neadekvatni na svim nivoima. Nevladine organizacije su takođe izjavile da pomoć u vidu podrške u kući i slične usluge nijesu obezbijeđene porodicama i roditeljima djece sa smetnjama u razvoju.

Institucionalizacija je preovladala stigmatizaciju. Osobe sa fizičkim invaliditetom imale su poteškoće da kroz zdravstveno i socijalno osiguranje dobiju visokokvalitetne medicinske uređaje koji olakšavaju njihovu mobilnost, kao i druga ortopedska pomagala.

Nacionalne/Rasne/Etničke manjine

Romi, Aškalije i balkanski Egipćani ostali su najugroženije žrtve diskriminacije, uglavnom zbog predrasuda i ograničenog pristupa socijalnim uslugama. Činjenica da nemaju neophodna dokumenta često im je ograničavala pristup uslugama. Zakon o državljanstvu i prateći propisi otežavali su sticanje državljanstva za osobe bez ličnih dokumenata ili osobe rođene van bolnice

CRNA GORA

(pogledati takođe odjeljak 2.d., Lica bez državljanstva). Na primjer, pristup zdravstvenim uslugama i dalje je otežan za pripadnike ovih zajednica zbog nedostatka zdravstvenih knjižica. Vlada je usvojila *Strategiju za socijalnu inkluziju Roma i balkanskih Egipćana 2016-2020*, koja je, kako je dosad primjenjivana, rezultirala nekim poboljšanjima u smislu broja romske djece koja pohađaju školu, pristupa zdravstvenoj zaštiti i pristupa stanovanju.

Prema navodima Romskog obrazovnog fonda, stopa siromaštva među Romima, Aškalijama i balkanskim Egipćanima iznosila je 36 odsto, u poređenju sa stopom od 11 odsto za opštu populaciju. Mnogi Romi, Aškalije i balkanski Egipćani su ilegalno živjeli u naseljima koja su bila često široko rasuta i bez pristupa osnovnim uslugama, kao što su struja i voda, zdravstvena zaštita i kanalizacija. .

Albanci i Bošnjaci u sjevernom i južnom dijelu zemlje često su se žalili da su žrtve diskriminacije centralne Vlade i ekonomskog zanemarivanja. Političari etničkih Srba su tvrdili da Vlada diskriminiše srpski nacionalni identitet, jezik i vjeroispovijest.

Nacionalni savjeti Srba, Bošnjaka, Albanaca, Muslimana, Hrvata i Roma podržani od strane Vlade zastupali su interese tih etničkih manjina. Nevladine organizacije, pravni posmatrači i mediji nastavili su da optužuju Vladu zbog zloupotrebe novca iz fonda ustanovljenog za finansiranje nacionalnih savjeta.

Djela nasilja, diskriminacije i drugih zloupotreba zasnovanih na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu

Zakon zabranjuje podstrekivanje na mržnju koja je zasnovana na seksualnoj orijentaciji, kao i diskriminaciju zasnovanu na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu i odnosi se na LGBTI osobe. Zločini iz mržnje zasnovani na seksualnoj orijentaciji smatraju se otežavajućom okolnošću.

Nevladine organizacije prijavile su porast broja napada na LGBTI osobe tokom godine. U avgustu su dva fizička lica napala i lakše povrijedila LGBTI aktiviste u LGBTI socijalnom i društvenom centru u Podgorici. Nevladina organizacija LGBT Forum Progress je izjavila da je policija efikasno reagovala i uhapsila dvojicu napadača.

U septembru 2016. godine došlo je do žestokog fizičkog napada na maloljetnika zbog njegove percipirane seksualne orijentacije i javne podrške LGBTI zajednice. Policija je uhapsila dvojicu počinitelja i optužila ih za „nasilno ponašanje“. Počinioci su postigli sporazum o priznanju krivice sa vlastima i morali su samo da obave društveno koristan rad.

Predstavnici LGBTI zajednice tvrde da su mladi ljudi počinili 80 odsto nasilnih zločina nad pripadnicima LGBTI zajednice. Neprijateljski nastrojeni pojedinci koristili su društvene medije i LGBTI sajtove za sastanke da napadaju i maltretiraju poznate i sumnjive LGBTI osobe anonimno. Nevladina organizacija LGBT Forum Progress je u svom izvještaju iz 2016. godine navela da je preko 50 osoba prijavljeno policiji zbog govora mržnje i podstrekivanja na nasilje prema LGBTI osobama na internetu, a policija je istražila dva od ovih slučajeva.

CRNA GORA

Negativna percepcija javnosti LGBTI osoba navela je mnoge da prikriju svoju seksualnu orijentaciju, iako je postojao trend ka većoj vidljivosti s obzirom da su se LGBTI osobe deklarirale kao takve pred svojim porodicama i kolegama. U jednom slučaju izvršni direktor vodeće nevladine organizacije za LGBTI prava odlučio je ostati anonimna zbog nasilja. U 2016. godini Kancelarija ombudsmana je primila tri izvještaja o diskriminaciji zasnovanoj na seksualnoj orijentaciji. Kancelarija je odbacila dva slučaja jer svedoci nijesu željeli da sarađuju, dok je u trećem slučaju pronašla elemente govora mržnje. Ombudsman je izjavio da je pad broja žalbi pokazao da su pripadnici LGBTI zajednice povećali svoj fokus na prevenciju i zaštitu i da su efikasno podigli javnu svijest o tom problemu.

U septembru 2016. godine, Vrhovni sud je potvrdio odluku nikšićke policije i Ministarstva unutrašnjih poslova da se privremeno zabrani gej parada u Nikšiću u septembru 2015. godine. HRA je u ime nevladinih organizacija LGBT Forum Progress i Hiperion podnijela ustavnu tužbu protiv presude Vrhovnog suda. Upravni sud je 2016. godine odbacio žalbu Forum Progress-a i Hiperion-a Nikšić, koji su tvrdili da je nikšićka policija prekršila njihovo ustavno pravo na slobodu okupljanja tako što je odbila njihova tri zahtjeva za izdavanje dozvole za održavanje parade ponosa. Policija zabranu pravdala bezbjednosnim razlozima.

Svaka policijska stanica imala je službenika čije su dužnosti bile nadgledanje poštovanja prava LGBTI osoba. Tokom godine „tim povjerenja“ između policije i LGBTI nevladinih organizacija nastavio je raditi na poboljšanju komunikacije između policije i zajednice.

HIV i AIDS društvena stigma

Juventas i Crnogorska fondacija za HIV izjavili su da su osobe sa HIV-om/AIDS-om stigmatizovane i diskriminisane, iako je većina slučajeva diskriminacije nedokumentovana. Posmatrači su vjerovali da su strah od diskriminacije, društveni tabui koji se odnose na pol i nedostatak privatnosti medicinske evidencije spriječili mnoge osobe da traže testiranje na HIV. Nevladine organizacije prijavile su da su se pacijenti često suočavali sa diskriminacijom od strane medicinskog osoblja i da su dobili neadekvatan tretman.

Odjeljak 7. Radnička prava

a. Sloboda udruživanja i pravo na kolektivno pregovaranje

Zakon predviđa prava radnika da formiraju i pridruže se nezavisnim sindikatima, da kolektivno pregovaraju i organizuju štrajkove u skladu sa zakonom. Oružane snage ne uživaju ovo pravo. Da bi sindikat zastupao radnike u kolektivnom pregovaranju na nivou preduzeća, najmanje 20% zaposlenih u tom preduzeću moraju biti članovi sindikata. Da bi djelovao kao predstavnik radnika u određenom sektoru, grupi ili privrednoj grani, najmanje 15% zaposlenih od ukupnog broja u tom sektoru, grupi ili grani moraju biti članovi tog sindikata. Zakon zabranjuje diskriminaciju članova sindikata ili onih koji žele da se organizuju u sindikat, te propisuje vraćanje na posao radnika otpuštenih zbog sindikalne aktivnosti.

Vlada je generalno primjenjivala zakon. Kazne za prekršaje su dovoljne da spriječe većinu kršenja.

CRNA GORA

Iako je Vlada uglavnom poštovala slobodu udruživanja, poslodavci su često zastrašivali radnike uključene u sindikalne aktivnosti. Sindikati su izvršavali svoje funkcije bez vladine ili političke kontrole. Radnici su ostvarili svoje pravo da se pridruže sindikatima i da se bave kolektivnim pregovaranjem.

Iako je zakonom dozvoljeno, kolektivno pregovaranje je i dalje bilo rijetko. Vlada je i dalje bila jedna od strana u kolektivnim pregovorima na nacionalnom nivou. Pravo da kolektivno pregovara, dogovara poravnanje kolektivnih radnih sporova ili da učestvuje u drugim državnim tijelima ima samo sindikat sa najvećim brojem registrovanih članova na nekom od nivoa.

Pravo na štrajk je ograničeno za javne službenike čije odsustvo sa posla ugrožava javne interese, nacionalnu sigurnost, sigurnost ljudi i imovine ili funkcionisanje Vlade. Međunarodni posmatrači su primijetili da spektar zanimanja u kojima se štrajk propisuje prevazilazi međunarodne standarde. Poslodavci mogu jednostrano da utvrde minimum procesa rada ako pregovori sa sindikatima ne dovedu do postizanja sporazuma.

Uprave preduzeća i lokalne vlasti su u brojnim situacijama blokirale pokušaje radnika da organizuju štrajkove na način što su ih proglašavali nezakonitima i navodeći nepostojanje zakonski obavezne prethodne najave kao razlog. Postojali su izvještaji od strane zaposlenih, kako u privatnom tako i u javnom sektoru, da su poslodavci prijetili ili na druge načine zastrašivali radnike uključene u sindikalno udruživanje ili u druge zakonite sindikalne aktivnosti. U pojedinim slučajevima privatni poslodavci su smanjivali plate zaposlenih ili nekim radnicima uručivali otkaz zbog sindikalnog djelovanja.

Radnici u privatizovanim ili preduzećima u stečaju imali su neizmirena potraživanja naknadne isplate i otpremnine. U nekim slučajevima radnici nijesu bili u mogućnosti da naplate svoja potraživanja, uprkos važećim sudskim odlukama donijetim u njihovu korist. Nekoliko lokalnih vlasti nijesu plaćale svoje osoblje mjesecima. Neisplaćene zarade, zatvaranja fabrika i rastuće siromaštvo doveli su do štrajkova velikih razmjera. Sindikati su tvrdili da radnici uglavnom nijesu svjesni svojih prava i da se plaše osvete ako pokrenu tužbe.

b. Zabrana prinudnog ili obaveznog rada

Dok se zakonom zabranjuju svi oblici prinudnog ili obaveznog rada, vlasti su nastojale da istraže ili identifikuju žrtve prisilnog rada u formalnoj ekonomiji. Kazne prema zakonu za krivična djela vezana za prinudni rad bile su dovoljno stroge da bi se spriječila kršenja u odnosu na kazne za druge teške zločine.

Bilo je izvještaja o romskim devojkicama primoranim da obavljaju poslova u domaćinstvu i djeci prisiljavanoj na prosjačenje, uglavnom od strane njihovih porodica (vidi odjeljak 7.c.). Nije bilo krivičnih gonjenja ili presuda.

Takođe vidi *Izvještaj o trgovini ljudima* Državnog sekretarijata na www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt.

c. Zabrana dječjeg rada i minimalna starosna dob za zapošljavanje

CRNA GORA

Zvanična minimalna starosna dob za zasnivanje radnog odnosa je 15 godina. Djeca mlađa od 18 godina ne mogu da rade na poslovima koji podrazumijevaju posebno težak fizički rad, prekovremeni i noćni rad, rad pod zemljom ili pod vodom ili na poslovima koji „mogu štetno uticati na njihovo zdravlje i život ili podrazumijevaju veći rizik po njihovo zdravlje i život“. Vlada je generalno sprovodila ova ograničenja u formalnoj, ali ne i u sivoj ekonomiji.

Inspekcija rada; Ministarstva rada i socijalnog staranja, unutrašnjih poslova, zdravstva, pravosuđa i obrazovanja; i zamjenik ombudsmana za prava djeteta su odgovorni za sprovođenje zakona o dječijem radu. Kazne prema zakonu bile su adekvatne da bi se spriječila kršenja. Inspekciji rada nedostajao je kancelarijski prostor i adekvatno obučeni kadar. Nije imala inspektore za dječiji rad i istraživala je poštovanje zakona o dječijem radu samo kao dio opšteg režima rada inspekcije. Vlada nije posebno prikupljala podatke o dječjem radu. Pored prisilnog prosjačenja, u 2016. godini inspektori su registrovali 12 djece starosti od 15 do 18 godina koja su radila u neformalnoj ekonomiji bez odgovarajućih ugovora o radu, uglavnom tokom ljeta. Inspektori rada nijesu prijavili nikakvo kršenje zakona o dječjem radu.

Mnogi roditelji i rođaci su prisiljavali romsku, aškalijску i djecu balkanskih Egipćana da rade u ranom dobu kako bi doprinijeli prihodovanju svoje porodice. Učestvovali su u prosjačenju na prometnim raskrsnicama, na uličnim uglovima, od vrata do vrata, i u restoranima i kafićima. Dok su mnoga djeca bila iz zemlje, veliki procenat onih između sedam i 16 godina bio je iz okolnih zemalja, uglavnom sa Kosova i iz Srbije. Policija je generalno vratila djecu koju je uhapsila njihovim porodicama. Ombudsman je primijetio napredak u naporima policijskih i socijalnih centara da spriječe prosjačenje.

U selima djeca su obično radila u porodičnom biznisu i poljoprivredi. Romska djeca uglavnom su radila tokom ljeta, obično poslove pranja auto prozora, cijepanja drva za ogrjev, utovara kamiona, sakupljanja predmeta kao što su otpadni metal, prodaje starih novina i auto pribora, ili su radili zajedno sa svojim roditeljima kao nadničari. Mnoga interno raseljena romska djeca bila su prisiljena da se bave prosjačenjem ili ručnim radom. Policija je tvrdila da je prosjačenje porodična praksa a ne organizovana djelatnost velikih razmjera. Prosjačenje je bilo lako vidljivo, naročito u Podgorici i primorskim područjima tokom ljeta. Policija je rijetko podnosila tužbe protiv odraslih počinitelaca. Oni su smještali žrtve prisilnog dječjeg rada koje nijesu imale staratelje u Dom za mlade „Ljubović“. Nakon napuštanja objekta, većina djece se vratila prinudnom prosjačenju. Romske nevladine organizacije pokušale su da podignu svijest o problemu i sugerišu da Vlada nije obezbijedila dovoljno sredstava za rehabilitaciju djece koja prose i žive na ulici. Djeca su podvrgnuta komercijalnoj seksualnoj eksploataciji (vidi odeljak 6, Djeca).

Vidi takođe *Nalazi o najgorim oblicima dječjeg rada* Državnog sekretarijata na www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings.

d. Diskriminacija u pogledu zapošljavanja i zanimanja

Zakon zabranjuje diskriminaciju na osnovu rase, boje, pola, religije, političkog mišljenja ili druge pripadnosti, nacionalnog porijekla, državljanstva, invaliditeta, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, starosti, jezika, trudnoće, bračnog statusa, društvenog statusa ili porijekla, i sindikalne organizacije, ili zdravstvenih uslova, uključujući HIV-pozitivan status i druge zarazne bolesti.

CRNA GORA

Vlada generalno nije efikasno sprovedila antidiskriminacione zakone i propise, a postojali su i slučajevi diskriminacije po tim osnovama. Osobe sa invaliditetom su se suočile sa značajnom diskriminacijom u zapošljavanju uprkos afirmativnim akcionim programima koji su pružili značajne finansijske podsticaje poslodavcima da zapošljavaju osobe sa invaliditetom. Prema državnom Zavodu za zapošljavanje, zaposleno je samo 2 odsto osoba sa invaliditetom. Advokati su naveli da je premalo obrazovnih programa za osobe sa invaliditetom koji znatno doprinose njihovoj ekonomskoj integraciji. Niti vladini subjekti niti privatni poslodavci nijesu angažovali puno osoba sa invaliditetom.

Žene su ponekad bile predmet diskriminacije na osnovu njihovog bračnog statusa, trudnoće i fizičkog izgleda. Poslodavci nijesu poštovali sve svoje zakonske obaveze prema trudnicama i ponekad su smanjivali njihove odgovornosti ili su ih otpuštali nakon što su se vratile sa porodijskog odsustva. Neproporcionalno učešće u poslovima su imale žene sa nižim nivoom odgovornosti nego muškarci. Poslodavci su promovisali žene manje od muškaraca. Neki oglasi za posao za žene eksplicitno su uključivali diskriminatorne kriterijume zapošljavanja, kao što su starost i fizički izgled. Poslodavci su povremeno kršili pravo žena na 40-časovnu radnu sedmicu, prekovremeni rad, plaćeni odmor i porodijsko odsustvo. Društvena očekivanja u vezi sa ženskim obavezama prema porodici smanjila su njihove mogućnosti za dobijanje posla i napredovanje na radnom mjestu. Povećan broj je žena koje su bile angažovane kao sudije, a bilo je i puno žena u stručnim oblastima kao što su pravo, nauka i medicina. Žene su činile manje od 9 odsto kadra u vojsci i policiji.

Bošnjaci, koji su činili 9 odsto stanovništva zemlje, činili su 6 odsto radne snage Vlade. Romi, raseljena lica, izbjeglice i radnici migranti su se suočavali sa diskriminacijom u zapošljavanju. Radnici migranti obično su dolazili iz Srbije, Bosne i Hercegovine, Makedonije i Albanije kako bi radili na gradilištima i u poljoprivredi. Bilo je i slučajeva diskriminacije protiv neregistrovanih domaćih i stranih radnika.

e. Prihvatljivi uslovi rada

Prema Nacionalnom zavodu za statistiku, nacionalna mjesečna minimalna zarada je bila nešto iznad apsolutne linije siromaštva koji je definisala Vlada. Značajni djelovi radne snage, posebno u ruralnim područjima i neformalnom sektoru, zarađivali su manje od minimalne zarade.

U formalnom sektoru je radilo približno 200.000 ljudi, a procijenjeno je da je 35.000, uglavnom mladih ljudi, bilo zaposleno u neformalnoj ekonomiji.

Zakon o radu uspostavlja 40-časovnu radnu sedmicu (osim u određenim neuobičajenim okolnostima) i zahtijeva od poslodavaca da plate neutvrđenu premiju za prekovremeni rad, rad tokom praznika i vikenda. Zakon propisuje 30-minutnu dnevnu pauzu i ograničava prekovremeni rad na 10 sati nedjeljno, ali sezonski radnici često rade mnogo duže. Vlada postavlja standarde

CRNA GORA

zaštite zdravlja i bezbjednosti na radu koji su aktuelni i odgovarajući za glavne industrije. Propisi od poslodavaca i nadzornika zahtijevaju da snabdijevaju i sprovedu upotrebu sigurnosne opreme, vrše analizu procjene rizika i prijavljuju smrtnu slučajevu na radu ili ozbiljne povrede u roku od 24 sata. Radnici mogu da se uklone iz situacija koje ugrožavaju zdravlje ili bezbjednost bez ugrožavanja svog zaposlenja.

Inspekcija rada je odgovorna za sprovođenje zakona o platama, radnom vremenu, kao i za zakone o zaštiti na radu. Broj inspektora rada bio je dovoljan da bi se sprovela usklađenost. Resursi, napori pri sanaciji i istrage nijesu bili adekvatni za uspješno identifikovanje, sprovođenje ili sprječavanje kršenja u neformalnoj ekonomiji. Kazne za kršenje pravila o platama i radnom vremenu činile su manje novčane kazne i bile su nedovoljne da bi se spriječila kršenja. Kazne za kršenje standarda zaštite na radu bile su generalno dovoljno zastrašujuće u formalnom sektoru. Inspektori rada imaju zakonsko ovlašćenje da zatvore ustanove dok ne isprave povrede ili da novčano kazne vlasnike koji ponovo počine povrede.

Mnogi radnici, posebno žene koje su zaposlene u trgovini, ugostiteljstvu i uslužnoj industriji, radili su neplaćeni prekovremeni rad, a poslodavci su ih ponekad prisiljavali da rade tokom vjerskih praznika bez dodatne kompenzacije ili da se odreknu prava na nedjeljni i godišnji odmor. Poslodavci ponekad nijesu plaćali zaposlenima minimalnu zaradu, druge naknade ili obavezne doprinose za penzione fondove. Zaposleni često nijesu prijavljivali takve prekršaje zbog straha od osвете.

Administrativni i sudski postupci su bili podložni dugotrajnim odlaganjima i žalbama, ponekad su trajali godinama. To je dovelo do povećanja broja osoba koje traže pomoć putem alternativnog rješavanja sporova. U 2015. godini, Agencija za mirno rješavanje radnih sporova razmotrila je 3.679 predmeta, od kojih su tri uključivala grupe, a ostali pojedince. Većina sporova (90 odsto) uključivala su optužbe vladinih institucija koje krše zakone o prekovremenom radu, noćnom radu, radu tokom praznika, zahtjeve koji se odnose na doprinose za socijalno osiguranje i druge administrativne propise.

Zapošljavanje u građevinarstvu, energetici, preradi drveta, transportu i teškoj industriji predstavljalo je najveći rizik od povreda. Najčešći razlozi navedeni za nebezbedne uslove rada bili su blage novčane kazne za povredu pravila o sigurnosti, neupotreba sigurnosne opreme, nedostatak informacija vezanih za rad i neadekvatna medicinska njega za radnike, stara ili neadekvatno održavana oprema.